

EN NY VERDENS- ORDEN?

I 40 år fra slutningen af 1940'erne til murens fald i 1989 var den kolde krig den overordnede rettesnor for alverdens regeringer og samfundsbevidste mennesker.

Den kolde krig var ikke bare en magtpolitisk modsætning mellem to supermagter med hver sin gruppe af allierede. Den var også et ideologisk opgør mellem to samfundssystemer, på den ene side et privatkapitalistisk, liberalt samfund med parlamentarisk demokrati og på den anden side et socialistisk samfund med det kommunistiske parti i den ledende rolle. Begge sider missionerede for sit eget systems overlegenhed, og begge sider opfattede modparten som en trussel. Terrorbalancen tvang dog begge parter til at leve i fredelig sameksistens.

De to verdener var så indarbejdede, at stort set alle mennesker forventede, at denne verdensorden ville forblive uændret i generationer, men aldeles uventet gik den socialistiske blok i opløsning i 1989. Med den kolde krigs ophør opstod der en form for ideologisk tomrum. Det var klart for alle, at der nu kun var en almægtig supermagt, men hvordan ville USA udnytte sit magtmonopol, og hvordan ville eller burde verdens lande orientere sig i den nye verdensorden? Det var naturligvis især landene i den socialistiske blok, der på deres krop mærkede den store omvæltning efter murens fald, men samfundslivet i den øvrige verden blev også i større eller mindre grad påvirket af den kolde krigs ophør. De kommunistiske partier blev opløst og opstod undertiden under nye navne, og socialistiske partier omdefinerede deres politiske mål.

Eksempelvis i Italien havde det politiske liv under den kolde krig været helt domineret af et stærkt kommunistparti og som modpol det regeringsbærende kristelig-demokratiske parti. Efter murens fald blev det kommunistiske parti opløst, men det gjorde mærkeligt nok også det kristelig-demokratiske par-

Efter murens fald i 1989 var USA den eneste almægtige supermagt. Repræsentanter for det amerikanske forsvar ved en ceremoni i Washington. Fra venstre: Hæren, Hæren, Marineinfanteriet, Flåden, Luftvåbnet, Kystvagten. Foto: Helene C. Stikkel, 2001.

ti, hvis eksistensberettigelse i høj grad beroede på kommunistforskrækkelse. Nye partier opstod i en euforisk stemning, men snart faldt det politiske liv tilbage til den vanlige gænge af korrupsion og ineffektivitet.

I den internationale verden skabte murens fald også begejstring og forventning om fred og samarbejde. Nu måtte FN få mulighed for at arbejde og handle efter sin hensigt. Golf-krigen 1990-91 var netop en krig, som verdenssamfundet ledet af FNs sikkerhedsråd førte imod en utålelig aggressor, Saddam Hussein, og i årene derefter syntes atmosfæren gunstig for en løsning af andre mellemøstlige problemer. Men nye konflikter og nye samarbejdsmonstre dukker bestandigt op. F.eks. er samarbejdet mellem USA og de europæiske lande ikke mere så selvfølgelig, som da man havde en fælles fjende, og Rusland og Kina melder sig med nye stormagtsinteresser.

Der har været mange meninger om, hvordan verdenssamfundet vil udvikle sig efter den kolde krigs ophør. Her skal blot nævnes to markante opfattelser, der har givet stof til eftertanke og debat.

Det liberale demokratis triumf

Francis Fukuyama er professor i international politik ved et universitet i Washington D C. Han er af japansk afstamning, men født i USA i 1952. Inspireret af murens fald udgav han i 1992 en bog med den lidt provokerende titel: Historiens afslutning og det sidste menneske. Heri argumenterer han for, at et liberalt, kapitalistisk samfund med parlamentarisk demokrati er det for mennesket mest tilfredsstillende samfund at leve i. Efter opløsningen af den socialistiske blok findes der ikke noget troværdigt alternativ til det liberale samfund, og de ikke-liberale samfund, der findes, er udsprunget af lokale kulturelle forhold og har ikke som det liberale samfund en universel appel til hele menneskeheden.

Efter 1900-tallets historiefilosofiske pessimisme vover Fukuyama at lade sig inspirere af 1800-tallets store filosoffer, G.W.F. Hegel og dennes elev, Karl Marx, der begge med rod i kristen tankegang opfattede historien som en evolutionær og lineær proces, der ville ende med en samfundsform, der tilfredsstillte menneskets dybeste og mest grundlæggende længsler. For Hegel var det den liberale stat, mens det for Marx var det kommunistiske samfund, hvor privat ejendomsret og udbytning var afskaffet.

Francis Fukuyama på besøg i Danmark. Foto: Bo Amstrup, 2007.

Fukuyama beskriver, hvordan det liberale samfund har styrket sin position i verden i de sidste 200 år. Liberalismen manifesterede sig for første gang med den amerikanske og den franske revolution i slutningen af 1700-tallet. I løbet af 1800-tallet fortrængte den i Vesteuropa de traditionelle, feudale monarkier, men i 1900-tallet løb det liberale demokrati ind i modangreb fra totalitære ideologier, fascisme, nazisme og kommunisme.

Ved årtusindskiftet synes det liberale samfund dog at triumfere. Fascisme og nazisme blev nedkæmpet i 2. verdenskrig, og Vesttyskland, Italien og Japan valgte mere eller mindre frivilligt en liberal kurs. I 1970'erne skiftede Grækenland, Spanien og Portugal højreorienterede diktaturer ud med demokrati, og da Østblokken gik i opløsning i 1989, valgte de østeuropæiske lande som en selvfølge at ændre deres samfund til et liberalt demokrati. I de østasiatiske lande triumferer den økonomiske liberalisme, og mange latinamerikanske lande udvikler sig i demokratisk retning.

For at sandsynliggøre sin tese om en retningsbestemt historie tager Fukuyama udgangspunkt i naturvidenskaben, som han opfatter som evolutionær, idet den til stadighed akkumulerer ny viden. Man kan ikke forestille sig, at naturvidenskaben pludselig får et tilbageslag, og at tidligere viden går i glemmebogen.

Det er naturvidenskabens udvikling, der har skabt grundlag for den enorme vækst i produktion og dermed i levestandard igennem de sidste 200 år. Erfaringen har vist, at det liberale, privatkapitalistiske samfund produktionsmæssigt har skabt det mest effektive og smidige system. Derfor går det sin sejrsgang overalt i verden.

Men vil en liberal økonomi automatisk føre til parlamentarisk demokrati? Ikke nødvendigvis, siger Fukuyama, men der er en stærk tendens til, at det vil gå sådan i det lange løb. Et effektivt, liberalt erhvervsliv forudsætter en stor, veluddannet middelklasse, og en sådan middelklasse vil kræve og få politisk indflydelse.

Den samme middelklasse vil gradvist udvikle en international forbrugerkultur, hvor nationale og kulturelle særegenheder bliver neddæmpet eller fortrængt. Internationalt økonomisk samarbejde vil føre til stadigt voksende udveksling af varer, kapital og arbejdskraft. Det er den udvikling, der kaldes globalisering.

Fukuyama understreger, at flere faktorer modarbejder udviklingen hen imod et liberalt samfund, først og fremmest nationalisme og religion eller i bredere forstand kulturelle forhold. Den islamiske verden har f. eks. været meget lidt modtagelig for de liberale ideer. Velstanden i de muslimske lande stammer fra de enorme olierigdomme, der uden besvær sprøjter op af ørkensandet, og ikke fra en industrialiseringsproces skabt af en veluddannet middelklasse. Presset fra den økonomisk udviklede verden har i de sidste 30 år ført til en kraftig reaktion i form af religiøs fundamentalisme.

I de østasiatiske lande, Sydkorea, Taiwan, Thailand, Malaysia, Singapore og senest i Kina og Vietnam har man de sidste årtier oplevet en usædvanligt kraftig økonomisk vækst. Den forklares ved en kombination af en renlivet liberal markedsøkonomi og en traditionel høj arbejdsmoral og arbejdsdisciplin. Politisk set har disse lande dog (endnu?) ikke udviklet et demokrati efter vestligt mønster. Selv om flere lande formelt har en demokratisk forfatning, styres de autoritært af en politisk elite, og i Vietnam og Kina fastholder det kommunistiske parti sit magtmonopol. Fukuyama forklarer det ved at henvise til en dybtliggende konfuciansk tradition, der indskærper lydighed mod autoriteterne, og som i modsætning til liberalismen fremhæver hensynet til gruppen frem for det enkelte individ. (Tekst nr. 54)

Vestens magt på retur

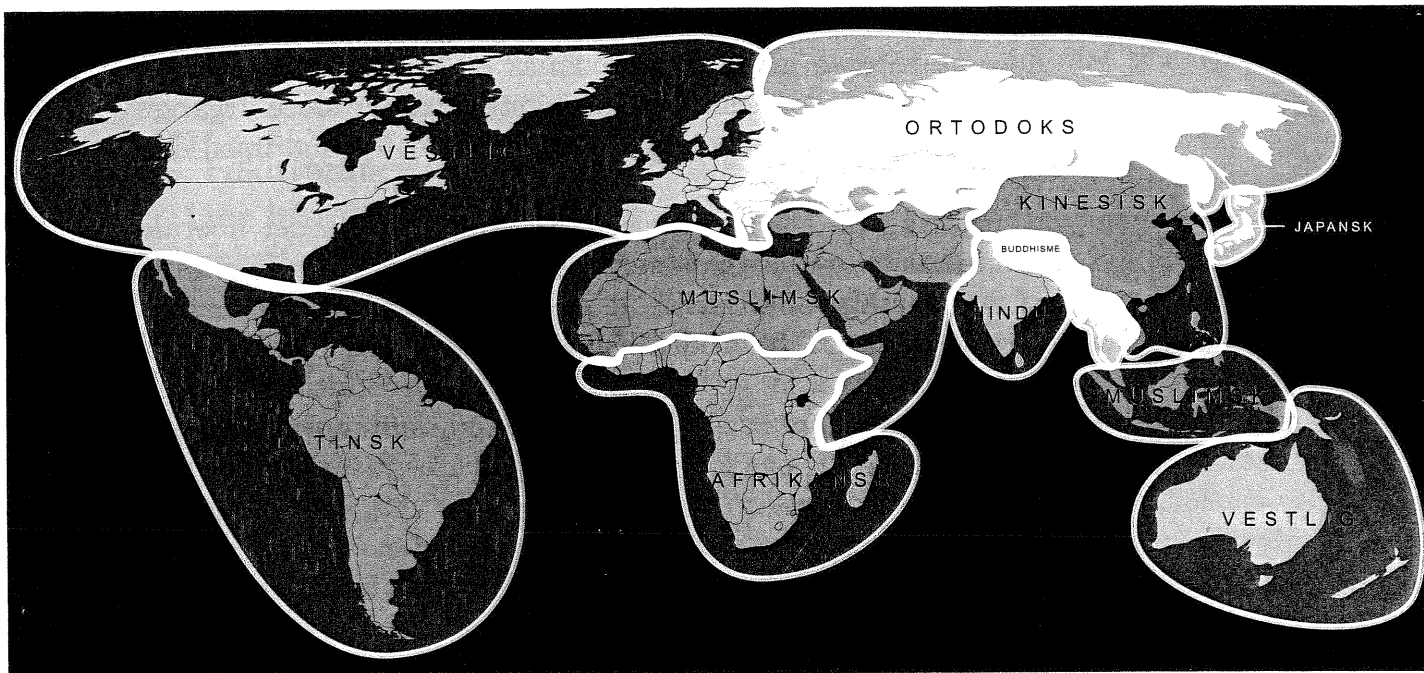
Fukuyamas tese skabte debat og rejste kritik. En af hans kritikere var hans tidligere lærer ved Harvard universitetet i Boston, professor Samuel P. Huntington, der i 1996 delvis som et svar til Fukuyama udgav bogen, "Civilisationernes sammenstød – mod en ny verdensorden".

Huntington ser tilbage på de sidste 4-500 år, hvor de vestlige lande har domineret verdensscenen. I denne periode har vestlige magter kæmpet indbyrdes, men aktørerne har skiftet karakter. Indtil ca. 1800 var det enevældige fyrster, mens det i 1800-tallet blev imperialistiske nationalstater, hvor folket kom til magten. I 1900-tallet var det stadig nationalstater, der agerede, men nu udsprang konflikterne af ideologiske modsætninger.

Hvordan ser verden så ud efter den kolde krigs ophør? Huntington er enig med Fukuyama i, at den vestlige verden med

Sam
tons

Samuel Huntingtons verdenskort.

USA som eneste supermagt stadig dominerer verden, men i modsætning til Fukuyama tror han ikke på, at det er en varig tilstand. Tværtimod argumenterer han for, at vestens magt er på retur, og at verdens stater i fremtiden vil knytte sig til og identificere sig med 8 civilisationer eller kulturkredse, der vil koncentrere sig om deres egen traditionelle kultur, hvor religion vil få en renæssance.

De otte civilisationer er en katolsk-protestantisk vestlig bestående af USA, Europa, Canada og Australien, en ortodoks i Østeuropa med Rusland som kerneland, en sydøstasiatisk konfuciansk med Kina som kerneland, en japansk, en hinduistisk med Indien som kerneland, en islamisk, en latinamerikansk og, som Huntington udtrykker det, måske en afrikansk.

Huntington mener, at fremtidige konflikter især vil opstå i grænselandene, brudlinierne, mellem de forskellige civilisationer. Især kløvede stater dvs. stater med store mindretal, der refererer til forskellige civilisationer, udgør en risiko. Inden for de enkelte civilisationer vil konflikter blive sjældne, mens man i værste tilfælde kan frygte en storkrig mellem civilisationer.

Østasien og i særdeleshed Kina ser Huntington som den største trussel mod det vestlige verdensherredømme. De østasiatiske lande er kulturelt selvbevidste, og de ser deres store økonomiske vækst som et resultat af deres egen indsats og egen kultur og ikke som resultat af efterligning eller overta-

gelse af vestlige værdier og normer. Den islamiske verden er ikke på samme måde en økonomisk og militær trussel, men på grund af en voldsom befolkningstilvækst er store årgange af desperate unge tilbøjelige til at vende deres had imod den vestlige civilisation.

Huntington advarer imod Fukuyamas tro på det liberale samfunds triumf. Han mener, at det er en farlig overvurdering af den vestlige civilisation at påstå, at dens værdier er universelt gyldige. I fremtiden bør man tværtimod arbejde på en gensidig respekt for og anerkendelse af andre kulturer. Vesten må på den anden side beskytte sig imod indre opløsning bl.a. ved at begrænse indvandring fra andre civilisationer og ved bedre integration.

“Vesten vandt verden, ikke på grund af overlegne ideer og værdier eller på grund af en overlegen religion (som kun få i andre civilisationer konverterede til), men i højere grad på grund af sin overlegne evne til at anvende organiseret vold. Det glemmer vesterlændinge ofte. Ikke-vesterlændinge glemmer det aldrig”, skriver Huntington. (Tekst nr. 55)

Fremtiden

Kun fremtiden vil vise, om Fukuyama eller Huntington vil få ret, eller om helt andre tendenser vil gøre sig gældende. Begge forskere er forsigtige med at fortolke øjeblikkelige begivenheder, men krigen i eks-Jugoslavien kunne meget vel fortolkes som en brudlinie-konflikt. Det katolske Kroatien fik støtte fra Vesteuropa, det ortodokse Serbien fra Rusland og det muslimske Bosnien fra Tyrkiet.

Huntington opfatter ikke terrorangrebet den 11. september 2001 som et sammenstød mellem civilisationer, men som et forbryderisk anslag mod civilisationen som sådan, og den efterfølgende krig i Irak, som han er modstander af, opfatter han som en krig om kontrol med olien. Fukuyama er også modstander af krigen i Irak, som han ikke mener tjener demokratiets sag, men blot forstærker islamisk fundamentalisme og antiamerikanisme.

Huntington er bl.a. blevet kritiseret for – så at sige ved en selvopfyldende profeti – at forstærke konflikten mellem vesten og den islamiske verden. Hertil svarer han, at han blot er realist og absolut ikke determinist dvs. at han ikke mener, at en bestemt udvikling nødvendigvis vil finde sted. Det er op til kloge politikere at undgå konflikter i fremtiden.

GLOBALISERING ELLER CIVILISATIONER?

55. Fukuyama: Den historiske udvikling er afsluttet 1992

Uddrag fra: Francis Fukuyama "The End of History and the Last Man" (1992). Fukuyama er professor i politisk videnskab ved Johns Hopkins-universitetet i Washington. I sin bog henviser Fukuyama bl.a. til den tyske socialistiske filosof Karl Marx. Han mente, at udviklingen af de menneskelige samfund ville ophøre, når man var nået frem til en samfundsform der kunne tilfredsstille menneskenes dybeste og mest fundamentale behov. Inspireret af disse tanker fremsætter Fukuyama den teori, at afslutningen af den kolde krig og kommunismens nederlag kan opfattes som afslutning på den historiske udviklings hovedlinier. I fremtiden vil der højst være tale om justeringer og tilpasninger indenfor det liberale, demokratiske system.

Af de forskellige typer regimer, der er dukket op i samfundenes historie – fra monarkier og aristokratier til religiøse teokratier og fascistiske og kommunistiske diktaturer i dette århundrede – er den eneste regeringsform, der har overlevet intakt til sidst i det tyvende århundrede, det liberale demokrati. (...)

Det vil sige, at der for en meget stor del af verdens vedkommende nu ikke findes nogen ideologi, der kan gøre krav på universalitet (: at gælde for alle), og

som er i stand til at udfordre det liberale demokrati – og intet liberalt legitimitetsprincip ud over folkesuveræniteten. Monarkiet var i sine forskellige former i det store og hele udryddet ved dette århundredes begyndelse. Fascismen og kommunismen, det liberale demokratis vigtigste konkurrenter hidtil, har begge miskrediteret sig selv. (...)

Islam udgør ganske vist en systematisk og sammenhængende ideologi, præcis som liberalismen og kommunismen, med sin egen moralkodeks og doktrin om politisk og social retfærdighed. Islam appellerer potentielt til hele verden, idet den taler til menneskene som mennesker, ikke som medlemmer af nogen bestemt etnisk eller national gruppe. Og islam har faktisk besejret det liberale demokrati i mange dele af den islamiske verden og udgør en alvorlig trussel mod den liberale praksis selv i lande, hvor den ikke har opnået direkte politisk magt. Afslutningen på den kolde krig i Europa blev f.eks. umiddelbart fulgt af en udfordring fra Irak, rettet mod Vesten, hvori det kan hævdes, at islam spillede en rolle.

Trods den magt, islam kan fremvise under sin nuværende genopblussen, er det imidlertid stadig sådan, at denne religion stort set ingen appel har uden for de områder, der kulturelt set har været islamiske fra begyndelsen. Islams kulturelle erobringer er tilsyneladende et overstået kapitel: Den kan måske vinde frafaldne tilhængere tilbage, men den giver ikke genklang i unge menneskers sind i Berlin, Tokyo eller Moskva. Og selv om næsten en milliard mennesker kulturelt set er islamiske – en femtedel af

Også i det kommunistiske Kina krævede studenterne i 1989 demokrati. Demonstrationerne blev brutalt slået ned, men måske får studenterne deres ønske opfyldt i løbet af de kommende årtier? Foto: Peter Turnley.

verdens befolkning – kan de ikke på idéplanet udfordre det liberale demokrati på dets eget territorium. Faktisk ser det ud til, at den islamiske verden i det lange løb er mere sårbar over for liberale ideer end omvendt, eftersom liberalismen har vundet adskillige og magtfulde islamiske tilhængere i løbet af det sidste halvandet århundrede. En del af grunden til den nuværende fundamentalistiske genopblussen er den oplevede trussel mod de traditionelle islamiske samfund fra de liberale, vestlige værdiers side.

Vi, der bor i gamle og stabile liberale demokratier, står i en usædvanlig situation. I vores bedsteforældres tid kunne mange fornuftige mennesker forestille sig en strålende socialistisk fremtid, hvori den private ejendomsret og kapitalismen var afskaffet, og hvor politikken selv på en eller anden måde var overvundet. I dag har vi modsat problemer med at forestille os en verden, der er afgørende bedre end vores egen, eller en fremtid der ikke grundlæggende er demokratisk og kapitalistisk. Inden for denne ramme kunne

der selvfølgelig være mange ting at forbedre: Vi kunne huse de hjemløse, garantere minoriteters og kvinders rettigheder, forbedre konkurrenceevnen og skabe nye job. Vi kan også forestille os fremtidige verdener, der er betydelig værre end dem, vi nu kender – verdener hvori national, racemæssig og religiøs intolerance gør comeback, eller hvori vi bliver ofre for krig eller miljømæssigt sammenbrud. Men vi kan ikke forestille os en verden, der er *grundlæggende* anderledes end den nuværende og samtidig bedre. Andre, mindre reflekterende tidsaldre har også betragtet deres egen verden som den bedste, men vi er på en vis måde nået frem til denne konklusion udmarvet efter afprøvning af alternativer, vi følte *måtte* være bedre end det liberale demokrati. (...)

Fukuyama påviser derefter (bl.a. ved hjælp af en omfattende tabel) at selvom der de sidste 200 år har været op og nedture for demokratiet på verdensplan, er der over hele perioden en klar tendens i demokratisk retning. I 1790 var der således kun 3 liberale demokratier (USA, Schweiz og Frankrig). I 1900 var der 13, i 1960 var der 36, mens der i 1990 var 61 liberale demokratier.

Perioder med fremgang for demokratiet blev afbrudt af radikale ændringer og tilbageslag, f.eks. nazismen og stalinismen. På den anden side havde alle disse omvendinger en tendens til selv i sidste ende at blive omvendt, hvilket med tiden har ført til en imponerende samlet vækst i antallet af demokraties i verden som helhed. Den procentdel af

verdens befolkning, som lever under demokratiske regeringer, vil desuden vokse drastisk, hvis Sovjetunionen og Kina helt eller delvis demokratiserer inden for den næste generation. Faktisk har væksten inden for det liberale demokrati samt ledsagefænomenet økonomisk liberalisme været det mest iøjnefaldende makropolitisk fænomen i de sidste fire hundrede år. (...)

Eksistensen af toppe og dale i den udviklings forløb er ubenægtelig. Men at bruge fraværet af et liberalt demokrati i et givet land, eller sågar i en hel region af verden, som bevis på demokratiets svaghed, tyder på en særdeles indskrænket synsvinkel. Cyklusser og diskontinuitet er ikke i sig selv uforenelige med en retningsbestemt og universiel historie, præcis som eksistensen af økonomiske cyklusser (:op og nedgange) ikke udelukker langsigtet økonomisk vækst.

Lige så imponerende som væksten i antallet af demokratier er den kendsgerning, at den demokratiske regeringsform har bredt sig fra sit oprindelige brohoved i Vesteuropa og Nordamerika og gjort betydelige indhug på andre verdensdele, der ikke har fælles politiske, religiøse og kulturelle traditioner med disse områder. (...)

Demokratiets succes mange forskellige steder og blandt mange forskellige folkeslag må vel tyde på, at de friheds- og lighedsprincipper, hvorpå det er baseret, ikke er noget tilfældigt eller et resultat af etnocentriske (:den idé at vores kultur er bedre end andres) fordomme, men faktisk er ægte erkendelser vedrørende menneskets natur som menneske – hvis sandhed ikke bliver

mindre, men tværtimod større, efterhånden som man i stigende grad anlægger en kosmopolitisk synsvinkel.

Spørgsmålet, om der findes en menneskehedens Universalhistorie, som omfatter alle tiders og alle folkeslags oplevelser, er ikke nyt. Det er faktisk et meget gammelt spørgsmål, som nyere tids begivenheder tvinger os til at stille på ny. Fra den første begyndelse har de mest seriøse og systematiske forsøg på at skrive universalhistorier anskuet frihedens udvikling som historiens centrale spørgsmål. Historien har ikke været en meningsløs kæde af begivenheder, men en meningsfuld helhed, hvor menneskehedens ideer om en retfærdig politisk og samfundsmæssig orden udviklede og udfoldede sig. Hvis vi nu er kommet til et punkt, hvor vi ikke kan forestille os en verden, der er grundlæggende anderledes end vores egen, og hvori der ikke findes nogen indlysende måde, hvorpå fremtiden kan blive fundamentalt bedre end den eksisterende orden, så må vi også tage den mulighed i betragtning, at selve Historien måske har nået et slutpunkt.

56. Huntington: Civilisationernes sammenstød, 1993

Uddrag fra: Samuel P. Huntington: Civilisationernes sammenstød, 1993.

Samuel P. Huntington, der døde i 2009, var præsident Johnsons rådgiver og blev senere direktør for et institut for strategiske studier ved Harvard-universitetet

Verdenspolitikken er på vej ind i en ny fase, og mange intellektuelle har da heller ikke tøvet med at forudsige, hvordan den vil komme til at se ud – historiens afslutning, en tilbagevendende til nationalstaternes rivaliseringer, eller nationalstatens sammenbrud som en følge af modsatrettede krav fra fænomener som stamme og globalitet. Hver af disse visioner indfanger vigtige aspekter af den virkelighed, der nu er ved at dukke frem. De mangler dog et vigtigt, ja et endog helt afgørende aspekt ved billedet af, hvordan den globale politik med stor sandsynlighed vil komme til at se ud i de kommende år.

Fremtidens konfliktmønster

Det er min hypotese, at den afgørende årsag til konflikter i den nye verden ikke først og fremmest vil være af ideologisk eller økonomisk karakter. De afgørende inddelinger af menneskehedens og den dominerende årsag til konflikt vil komme til at bero på kulturelle forskelle. Nationalstaten vil stadig være den stærkeste aktør i verdenspolitikken, men de væsentligste stridspunkter i den globale politik skal findes mellem nationer og grupperin-

ger af forskellige civilisationer. Civilisationernes sammenstød vil komme til at dominere den globale politik. Brudfladerne mellem civilisationerne vil blive fremtidens kampplads. (...)

Samtidig med afslutningen på Den Kolde Krig er den internationale politik ved at bevæge sig væk fra sin vesteuropæiske fase, og dens hjørnestein vil i stedet blive interaktionen mellem vestlige og ikke-vestlige civilisationer. I dette civilisationernes politiske samspil er de ikke-vestlige civilisationers befolkninger og regeringer ikke længere historiens objekter og den vestlige kolonialiseringsmål, men de stiller op ved siden af Vesten som historiens flyttemænd og skabere.

Civilisationernes natur

Men hvad skal vi forstå ved ordet en civilisation? En civilisation er en kulturel enhed. Landsbyer, regioner, etniske grupper, nationaliteter og religiøse grupper har alle en karakteristisk kultur med hver sit niveau for kulturelle forskelligheder. Kultuuren i en landsby i det sydlige Italien kan være meget forskellig fra den, der findes i en norditaliensk, men begge vil de have del i en fælles italiensk kultur, som gør dem forskellige fra tyske landsbyer. De europæiske samfund har på deres side del i fælles kulturelle træk, som adskiller dem fra arabiske eller kinesiske samfund, hvorimod arabere, kinesere og vesterlændinge ikke har del i noget overordnet kulturelt fællesskab. De udgør civilisationerne. En civilisation er derfor den mest overordnede kulturelle gruppering af folkeslag og det bredest mulige niveau for

kulturel identitet, som et folk kan have, når man ser bort fra det, der adskiller mennesker fra de andre arter. Den defineres både af fælles objektive elementer såsom sprog, historie, religion, vaner, institutioner og af folkets subjektive oplevelse af identifikation. (...)

Hvorfor civilisationernes sammenstød

Verden vil især blive udformet gennem syv eller otte større civilisationers interaktion. Hertil regnes den vestlige, den konfucianske (: der hentydes hovedsageligt til Kina, hvis civilisation bygger på oldtidsfilosoffen Konfucius' lære), den japanske, den islamiske, den hinduistiske, den slavisk-ortodokse, den latinamerikanske og muligvis en afrikansk civilisation. Fremtidens vigtigste konflikter vil opstå i sammenstødet mellem de afgørende forskelligheder, som civilisationerne indeholder.

Hvorfor det?

For det første er forskellene mellem civilisationerne ikke kun virkelige, de er basale. Civilisationerne adskiller sig fra hinanden gennem deres historie, sprog, kultur, traditioner og vigtigst af alt gennem deres religioner. Mennesker fra forskellige kulturer har forskellige opfattelser af forholdet mellem Gud og menneske, individ og gruppe, forældre og børn, mand og kone samt et forskelligt syn på den relative betydning af rettigheder og ansvar, frihed og autoritet, lighed og hierarki. Sådanne forskelle er blevet til gennem århundreder. Det vil tage lang tid, før de forsvinder. De er mere

fundamentale end forskelle mellem politiske ideologier og politiske regimer. Sådanne forskelligheder fører ikke nødvendigvis til konflikter, og konflikter er ikke ensbetydende med vold. Men i tidens løb har forskellighederne mellem civilisationerne været årsag til de mest langvarige og voldelige konflikter, vi kender.

For det andet er verden blevet mindre. Interaktionen mellem folk fra forskellige kulturer er blevet større; denne tiltagende interaktion har ført til en forstærket kulturel bevidsthed og skabt en øget opmærksomhed på forskellighederne mellem civilisationerne og det, der binder ens egen civilisation sammen. De nordafrikanske immigranter i Frankrig vækker fjendskab hos franskmændene og skaber samtidig en mere positiv holdning til indvandringen af "rigtige" europæiske katolske polakker. Amerikanere reagerer meget mere fjendtligt på japanske investeringer end på større investeringer fra canadiske eller europæiske lande. (...)

For det tredje bidrager den økonomiske moderniseringsproces og de sociale forandringer i hele verden til at skille mennesker fra lokalt bestemte identiteter, der går langt tilbage i tid. Det svækker også nationalstatens betydning som en identitetsskabende faktor. Flere steder har religionen udfyldt det hul, der herved er opstået, ofte i form af bevægelser, der kaldes "fundamentalistiske". Sådanne bevægelser findes i den vestlige kristendom, jødedommen, buddhismen, hinduismen og i islam. (...)

For det fjerde forstærkes væksten i civilisationsbevidstheden ved den dobbeltrolle, Vesten spiller. På den ene side er Vesten på toppen af sin magt. Men samtidig, og måske som et resultat heraf, er der en tendens til, at de ikke-vestlige civilisationer vender sig mod deres rødder. (...) Vesten er på sin magts højdepunkt stillet over for den kendsgerning, at de ikke-vestlige samfund i stigende grad ønsker og har viljen og ressourcerne til at skabe en verden efter en ikke-vestlig model. (...)

For det femte er de kulturelle særpræg og forskelligheder ikke så foranderlige og derfor heller ikke så lette at udligne og afgøre som de politiske og økonomiske. I det tidligere Sovjetunionen er kommunisterne blevet demokrater, rige blev fattige og fattige rige, men russerne blev ikke estere og aserbaidjanerne ikke armeniere. På klassekampens og i de ideologiske konflikters tid lød spørgsmålet "Hvem holder du med?", og man kunne skifte side, og gjorde det også, ligesom man kunne ændre på indholdet af det, man gik ind for. Men når det handler om konflikter mellem civilisationer, så spørges der "Hvad er du?". Det er en given sag, som der ikke kan laves om på. Et forkert svar på det spørgsmål kan medføre, at man får en kugle i hovedet, sådan som vi har set det i Bosnien og i hele området fra Kaukasus til Sudan. (...)

Civilisationernes brudflader

Civilisationernes brudflader er ved at erstatte Den Kolde Krigs politiske og ideologiske grænser som brændpunk-

tet for kriser og blodudgydelse. Den Kolde Krig blev indledt med jerntæppets opdeling af Europa ideologisk og politisk. Den Kolde Krig sluttede, da jerntæppet faldt. I takt med at den ideologiske opdeling af Europa er ved at forsvinde, genopstår en gammel kulturel opdeling mellem på den ene side den vestlige kristendom og på den anden side den ortodokse kristendom og islam. (...)

Konflikten mellem den vestlige og den islamiske civilisation har stået på i 1300 år... Denne århundredgamle mi-

litære konflikt mellem Vesten og Islam vil næppe blive nedtrappet. Den kan tværtimod blive mere ondartet. Efter Golfkrigen (: krigen om Kuwait 1991) følte mange arabere sig stolte over, at Saddam Hussein havde angrebet Israel og havde taget kampen op mod Vesten. Den efterlod også mange, der følte sig ydmyget og krænket over Vestens militære tilstedeværelse i Den Persiske Golf, Vestens overvældende militære dominans og deres egen manglende evne til selv at kunne forme deres egen skæbne.